

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657:339.3

DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.69-19>

Кащена Н.Б.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку, аудиту та оподаткування
Державний біотехнологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7069-8860>

Нестеренко О.О.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри статистики, обліку та аудиту
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9516-0917>

Kashchena Natalia

Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Accounting, Auditing and Taxation
State Biotechnological University

Nesterenko Oksana

Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Accounting, Auditing and Taxation
V.N. Karazin Kharkiv National University

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО СЕРВІСУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ ТОРГІВЛІ

Кащена Н.Б., Нестеренко О.О. Формування інформаційно-аналітичного сервісу управління торговельним підприємством. В статті обґрунтовано концептуальні засади формування системи інформаційно-аналітичного сервісу управління підприємством торгівлі (СІАС УПТ). Доведено, що найбільш перспективним є інтегрований підхід до формування обліково-аналітичної інформації про діяльність підприємства та її акумуляції в єдиному контурі СІАС УПТ. Сформовано науковий базис та теоретико-методологічні положення формування такої системи. Визначено прикладний характер механізму, що через опрацювання нормативно-правової бази обліку, аналізу та контролінгу забезпечує комплексне вирішення проблем інформаційного супроводу прийняття управлінських рішень щодо функціонування та розвитку торговельного підприємства. Розроблено концептуальну модель формування СІАС УПТ, яка презентує комплекс поглядів на виконання завдань зі створення архітектури єдиного інформаційного простору управління.

Ключевые слова: інформаційно-аналітичний сервіс, підприємство торгівлі, управління, концепція, обліково-аналітична інформація.

Kashchena Natalia, Nesterenko Oksana. Formation of information-analytical service of trade enterprise management. The article substantiates the conceptual bases of formation of the system of information and analytical service of trade enterprise management. It is noted that in case of transformational changes, the need for rapid adaptation of business to the conditions of wartime and digitalization of business, the effectiveness of trade enterprise management depends on the quality of information used for management decisions. The necessity to ensure the efficiency of formation, sufficiency, proper fixation and appropriate analytical processing of the information array of data on the activities of the enterprise is recognized. It is proved that the most promising is an integrated approach to the formation of accounting and analytical information (financial and not financial) and its accumulation in a single circuit of the system of information and analytical service management of a trade enterprise. The scientific basis and theoretical and methodological positions of the formation of such a system (object, subject, principles, goals, tasks, functions, components, systems of provision) are formed. It defines the applied nature of the mechanism that through the development of the regulatory framework, on the basis of which the accounting policy, regulations and standards of analysis and controlling are formed, ensures the effective functioning of the system of information and analytical management service, and contributes to the complex solution of the problems of information support of management decisions on the functioning and development of a trade enterprise. The conceptual model of forming

the system of information and analytical service management enterprise trade, which presents a set of views on the implementation of tasks to create the architecture of a single information space management, and provides verification of the outlined concept. A distinctive feature of the proposed concept is the recommendations for the creation in the management information system of a strategically oriented system of information and analytical service, which is formed under the influence of philosophical and branch theories and acquires signs of emergence through engineering technologies of accounting, analysis and controlling. The implementation of the proposed approach will allow combining in a single space-communicative and socio-cultural space information about the activities of trade enterprises, and through the formation of relevant databases of accounting and analytical data of financial and non-financial nature to satisfy the information requests of internal and external stakeholders.

Key words: information-analytical service, trade enterprise, management, concept, accounting-analytical information.

Постановка проблеми. За трансформаційних зрушень та необхідності швидкої адаптації бізнесу до умов воєнного часу пріоритетним є ефективне управління торговельними підприємствами. Результативність цього складного інтелектуально-креативного процесу, пов'язаного із з'ясуванням стану, динаміки, факторів зміни й фінансово-економічного потенціалу торговельного підприємства задля досягнення бажаних параметрів його розвитку, визначається наявністю відповідної інформації. Вона має бути об'єктивною, достовірною, зрозумілою, повною і корисною для прийняття ефективних управлінських рішень. Через це підвищуються вимоги до оперативності формування, достатності, якості фіксації і аналітичної обробки даних бухгалтерської інформаційної системи, їх подальшого використання в аналізі й управлінні. Тому актуальним наразі є створення якісного інформаційно-аналітичного сервісу управління діяльністю підприємств торгівлі, орієнтованого на забезпечення пошуку можливостей покращення результатів економічної діяльності і задоволення інформаційних запитів менеджменту всіх рівнів на всіх етапах процесу розробки, прийняття і контролю виконання управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове підґрунтя розв'язання визначеної проблеми формують праці провідних зарубіжних та вітчизняних науковців сучасності, присвячені ідентифікації місця і ролі обліково-аналітичного забезпечення в управлінні сучасним підприємством, дослідженню теоретичних, методичних та організаційних аспектів функціонування облікової та аналітичної компонент у його складі. Питання формування і розбудови системи обліково-аналітичного забезпечення управління функціонуванням та розвитком підприємств розглядаються у роботах О. Будько, М. Ван Бреда, Т. Гоголя [2], З. Живко, А. Загороднього [3], І. Кальницької [4], В. Савчука [6], Р. Хігінса та ін. Облікові та аналітичні аспекти формування інформації для управління представлені у роботах М. Вігдоровіч, М. Кузьміної, П. Куцика, І. Лазаришиної, С. Легенчука, Н. Луцької, Л. Нікуліної, А. Соколова, О. Чумак [7], І. Юхименко-Назарук та ін. Не применшуючи ролі попередніх напрацювань питання формування інформаційно-аналітичного сервісу управління підприємством торгівлі потребує подальшого поглибленого дослідження.

Формулювання завдання дослідження. Мета статті – обґрунтування концептуальних засад формування системи інформаційно-аналітичного сервісу управління підприємством торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація визначеної мети пов'язана із визначенням найбільш ефективних методів формування інформаційних масивів даних, встановлення каналів інформаційної взаємодії та оптимізації інформаційних потоків в процесі управління. Найбільш перспективним в цьому контексті вважаємо інтегрований підхід до формування обліково-аналітичної інформації фінансового і не фінансового характеру та її акумуляцію в єдиному контурі системи інформаційно-аналітичного сервісу управління підприємством торгівлі (СІАС УПТ). Така «інформація об'єднує управління, людей, процеси, технології, які розглядаються як єдина система, а не тільки як окремі елементи. ... В результаті взаємодії в системі виникає нова якість, яка не властива жодному елементу системи окремо, але властиве всій системі, – інтегральний ефект» [4, с. 3]. Відносно сервісу інформаційно-аналітичної підтримки управління такою є інформація, що дозволяє об'єднати в єдиному просторово-комунікативному та соціально-культурному просторі різні види даних щодо економічної діяльності підприємств торгівлі, реалізувати інтереси внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів у інформаційному просторі шляхом фокусування їх інформаційних запитів і формування відповідних інформаційних ресурсів у вигляді реляційних баз даних, що стануть заміною традиційній інформації, яка використовується на торговельних підприємствах для прийняття рішень, пов'язаних з підвищенням ефективності їх функціонування та сталим розвитком.

«Інформаційно-аналітичний сервіс необхідно розглядати як тріаду, яка складається з інформації, аналітики й сервісу, завдання якої, використавши наявну інформацію, виявити причини небажаного розвитку процесу/ситуації і, синтезувавши результати аналітичної оцінки, визначити доцільні напрями вирішення проблеми та в найприйнятнішому вигляді донести можливі варіанти управлінських рішень до користувачів, тобто створити високоякісну послугу. Інформаційно-аналітичний сервіс – багатогранне поняття. Його можна розглядати як відокремлену цілісність, що формується під впливом багатьох філософських теорій, основними з яких є теорії відображення, пізнання та розвитку. Ці теорії не протирічать одна одній, а доповнюють одна одну, розвиваючи різні кількісно-якісні характеристики, пов'язані з тією чи іншою частиною процесу управління. При цьому продуктивнішим стає інформаційно-аналітичний сервіс за синтезу цих теорій» [6, с. 219].

Головну ідею концепції формування СІАС УПТ сформульовано як моделювання єдиного інформаційного простору, орієнтованого на максимальне задоволення інформаційних запитів користувачів, що ґрунтується на певній науково-прикладній платформі. Остання інтегрує науковий і теоретико-методологічний базис, що конкретизує об'єкт, предмет, суб'єктів, мету, завдання, функції, принципи та складові системи інформаційного супроводу управління та їх функціонал.

Наукове підґрунтя розробки та впровадження СІАС УПТ складає домінуюча наукова парадигма створення обліково-аналітичної інформації для управління та концепт моделювання інформаційного простору й забезпечення результативності функцій управління і функцій його інформаційної підтримки під час вирішення тактичних і стратегічних задач. При цьому визначальною передумовою ефективності її формування є визначення інформаційних потреб менеджменту, що відображають стратегію і варіанти досягнення цільових параметрів розвитку підприємства торгівлі (ідентифікація у кількісно-якісних вимірах), їх імплементація й інтеграція в процес систематизації обліково-аналітичної інформації та розвиток механізму зворотного зв'язку, що свідчить про ступінь задоволеності користувачів інформації.

Слід зазначити, що чим більш точно і повно будуть визначені інформаційні запити суб'єктів управління, тим більш якісною буде обліково-аналітична інформація. Її цінність для управління торговельним підприємством детермінується такими якісними характеристиками обліково-аналітичної інформації, як: релевантність, зрозумілість, ефективність, своєчасність, надійність, достовірність, порівнянність, повнота, корисність, дієвість, оптимальність, регулярність, доречність. Релевантність інформації розглядається синтаксичній, семантичній та прагматичній площинах, і реалізується через функції передбачуваності, властивості зворотного зв'язку і своєчасності. Своєчасність обліково-аналітичної інформації залежить від інерційності інтегрованої обліково-аналітичної системи. Надійність обліково-аналітичної інформації для цілей управління в певній мірі досягається верифікацією даних, репрезентативною достовірністю,

нейтральністю, що обумовлено неадитивною розмірністю й інерційністю обліково-аналітичної системи. Достовірність обліково-аналітичної інформації характеризується її точністю, прийнятною і достатньою для прийняття дієвого управлінського рішення. При цьому ступінь деталізації інформації повинна в максимальному ступені відповідати реальному стану керованого об'єкта, яке вона виражає. Порівнянність обліково-аналітичної інформації для цілей управління полягає в тому, що вона повинна бути порівнянна з інформацією інших організацій, що передують звітним періодам і т.п. Повнота обліково-аналітичної інформації забезпечується такими властивостями інтегрованої обліково-аналітичної системи як: емерджентність, неадитивність, синергічність, розмірність, інерційність. Дієвість обліково-аналітичної інформації (інформація повинна забезпечувати дію і направлятися суб'єктам управління, які будуть вживати заходів, заснованих на цій інформації), її оптимальність (інформація повинна бути простою за формою, не надто громіздкою або обмеженою) і регулярність (інформація повинна подаватися систематично і в необхідному для цілей управління обсязі) залежать від розмірності і раціональності інтегрованої обліково-аналітичної системи [4, с. 10].

Дієвим інструментом реалізації можливості формування інформаційних масивів обліково-аналітичних даних релевантного характеру є застосування сучасних технологій моделювання процесу їх отримання, зокрема бухгалтерського інжинірингу (табл. 1).

Інструментарій бухгалтерського інжинірингу дозволяє удосконалити обліково-аналітичні процеси та виходячи з інформаційних запитів управлінського персоналу розробити контент обліково-звітних та аналітичних даних для обґрунтування, розробки, реалізації і контролю виконання прийнятих рішень [1].

Ефективність функціонування СІАС УПТ визначається дотриманням принципів, що встановлюють для суб'єктів обліково-аналітичного і управлінського процесів правила дій і поведінки, сприяють їх узгодженню, координуванню і регулюванню задля підвищення ефективності облікових, аналітичних, контролінгових і управлінських процедур, що в комплексі підвищують

Таблиця 1

Інструментальний профіль бухгалтерського інжинірингу

Компоненти	Характеристика
Інструменти бухгалтерського інжинірингу	Фінансові баланси, похідні фінансові звіти, реінжиніринг бізнес-процесів, інтерактивні методи фінансових розрахунків, збалансована оцінна відомість, оцінна відомість інтелектуального капіталу, оцінна відомість чистих пасивів, капіталу, нульові баланси
Технології облікових інжинірингових процедур	Початковий оператор, коригувальні операції, скоригований баланс, економічні операції, специфічні проміжні, альтернативні, гіпотетичні операції, гіпотетичний кінцевий оператор, контрольні операції
Обліково-аналітичне забезпечення інжинірингу	Агреговані проводки, структурований план рахунків, кваліметричні складові, засоби автоматизації обліково-аналітичних процесів, системи оцінювання, алгоритми, драйвери, обліково-контролюючі точки, облікові агрегати.
Керовані об'єкти та процеси	Загальне управління, власність, система резервування, ризики, інновації, фінансові результати, реорганізація, фінансовий стан
Результати використання інструментів бухгалтерського інжинірингу	Узагальнюючі показники за функціональними напрямками економічної активності та різними видами вартості у відповідності до запитів замовників аналізу, управлінські альтернативні способи вирішення поточних проблем, інформаційне забезпечення прийняття рішення, контроль, автоматизація обліково-аналітичного забезпечення.

Джерело: [5]

якість інформаційного супроводу прийняття і реалізації управлінських рішень. До пакету таких принципів включені принципи цільової спрямованості системності, своєчасності, гнучкості, безперервності, координації, єдності, оптимальності, релевантності та надійності, науковості, оперативності та дієвості.

Побудована відповідно визначених принципів система інформаційно-аналітичного сервісу управління підприємством торгівлі орієнтована на виконання інформаційної, облікової, аналітичної, контролінгової та корегуючої функцій. Реалізація цих функцій забезпечується інтеграцією функцій відповідних складових системи інформаційно-аналітичного сервісу управління діяльністю підприємств торгівлі, а саме – обліку, аналізу та контролінгу, які є самостійними цілісними системами, орієнтованими на задоволення інформаційних запитів користувачів інформації під час розробки оперативних, тактичних і стратегічних рішень на всіх рівнях управління, і характеризуються притаманними їм управлінськими процедурами, методиками, технологіями та технічним супроводом (рис. 1).

Ефективність прикладної реалізації концепту створення єдиного інформаційного простору управління діяльністю торговельного підприємства залежить від дієвості механізму його імплементації, та визначається обраною технологією цифровізації бізнесу, обліково-аналітичного і контролінгового процесів, системами забезпечення, інструментами і важелями управлінського впливу, що в єдиному комплексі забезпечують формування в режимі реального часу інформаційних масивів даних та сприяють конструктивній інфокомунікаційній взаємодії об'єкта і суб'єкта на всіх рівнях управління.

Реалізація цього механізму полягає у забезпеченні передумов функціонування СІАС УПТ через опрацювання нормативно-правової бази, на основі якої формується облікова політика, регламенти і стандарти аналізу та контролінгу. Після цього шляхом бухгалтерського інжинірингу будуватиметься ключова концепція бухгалтерського обліку, що базується на стандартизованих операціях, які дозволяють здійснити їх шаблонізацію та автоматизувати обліково-аналітичні процеси.

Також обґрунтовуються методичні та організаційні положення для реалізації розрахунково-аналітичних та контролінгових процедур, та технології їх реалізації. Результатом їх виконання є обліково-аналітична інформація, яка використовується для прийняття управлінських рішень і контролю їх виконання з метою своєчасного виявлення причин і усунення негативних наслідків зміни результатів діяльності торговельного підприємства.

Вищезначені компоненти СІАС УПТ формують науково-прикладну платформу на підставі якої розроблено модель концепції створення такої системи на торговельному підприємстві (рис. 2).

Представлена концепція формування СІАС УПТ презентує важливість єдності наукового, теоретико-методологічного і практичного базисів, і визначає доцільність її побудови виходячи з:

– інформаційних запитів користувачів з урахуванням особливостей діяльності підприємств торгівлі в сучасних умовах господарювання (традиційні формати реалізації товарів; реалізація товарів через мережу інтернет), які визначатимуть індивідуальний характер інформаційних потоків в підсистемах обліку, аналізу

Рис. 1. Профіль функціональних складових системи інформаційно-аналітичного сервісу управління підприємством торгівлі (СІАС УПТ)

Рис. 2. Концептуальна модель формування системи інформаційно-аналітичного сервісу управління підприємством торгівлі (СІАС УПТ)

і контролінгу, і, власне, в самій СІАС УПТ, що необхідно враховувати при удосконаленні методичних підходів для розбудови систем облікового, аналітичного та контролінгового забезпечення, а також прийняття оперативних, тактичних і стратегічних рішень й контролю їх виконання;

– необхідності урахування впливу філософських (діяльності, управління, інформації, відображення, пізнання, розвитку) і галузевих (обліку та звітності, аналізу, контролінгу) теорій та наявності якісного нормативно-правового, організаційного, методичного і технічного супроводу процесу її формування та розвитку;

– доцільності інтеграції в єдиному інформаційному контурі управління облікової, аналітичної та контролінгової компонент, що дозволить забезпечити генерування, акумуляцію і передачу в режимі реального часу релевантної інформації для прийняття рішень з досягнення цільових параметрів розвитку підприємства.

Висновки. Підвищення результативності управлінського впливу на результати функціонування підприємства торгівлі та цілеспрямована їх зміна здебільшого визначається якістю інформації, що використовується в процесі прийняття управлінських рішень. Формування принципово нового формату інформації для управління здатна забезпечити СІАС УПТ. Імплементация наукового базису та теоретико-методологічних положень її формування (об'єкт, предмет, суб'єкт, принципи, мета, задачі, функції, складові, системи забезпечення) реалізуються через прикладний характер розробленого механізму і забезпечують комплексне вирішення проблем інформаційного супроводу прийняття управлінських рішень щодо функціонування та розвитку торговельного підприємства. Підвищення ефективності останніх забезпечується удосконаленням методологічних положень обліку, аналізу і контролінгу економічної діяльності та потенціалу її розвитку, і є перспективними напрямками дослідження даної проблематики.

Список використаних джерел:

1. Герасимович І. А. Організаційне та інформаційне забезпечення інжинірингу в системі управління операційною діяльністю підприємства. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації*. 2015. Вип. 2(15). С. 21–25.
2. Гоголь Т. А. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємств малого бізнесу : монографія. Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2014. 384 с.
3. Загородній А. Г. Консолідація обліково-аналітичної інформації. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2012. С. 92–99.
4. Кальницька І. В. Інтегрована обліково-аналітична система для цілей управління організацією. *Міжнародний бухгалтерський облік*. 2014. Вип. 22 (316). С. 2–13.
5. Кащенко Н. Б. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі: теорія, методологія, практика. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2021. 389 с.
6. Савчук В. К. Теоретичні засади формування інформаційно-аналітичного сервісу управління. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2013. Вип. 181 (3). С. 218–223.
7. Чумак О. В. Економічна діяльність підприємств: сутність, концептуальна парадигма, регулювання. *Економічний дискурс*. 2019. Вип. 2. С. 104–112.

References:

1. Gerasimovych I. A. (2015) Orghanizacijne ta informacijne zabezpechennja inzhynirynghu v systemi upravlinnja operacijnoju dijalnistju pidpryjemstva [Organizational and information support of engineering in the management system of operational activities of the enterprise]. *Accounting, analysis and audit: problems of theory, methodology, organization*, vol. 2 (15), pp. 21–25.
2. Gogol T. A. (2014) *Oblikovo-analitychne zabezpechennja upravlinnja pidpryjemstv malogho biznesu: monoghracija* [Accounting and analytical support of small business management: a monograph]. Chernihiv: Publisher Lozovy V. M., 384 p.
3. Zagorodniy A. G. (2012) Konsolidacija oblikovo-analitychnoji informaciji [Consolidation of accounting and analytical information]. *Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of formation and problems of development*, vol. 1, pp. 92–99.
4. Kalnytska I. V. (2014) Integhrovana oblikovo-analitychna systema dlja cilej upravlinnja orghanizacijjeju [Integrated accounting and analytical system for the purposes of organization management]. *International accounting*, vol. 22 (316), pp. 2–13.
5. Kashchena N. B. (2021) *Oblikovo-analitychne zabezpechennja upravlinnja ekonomichnoju aktyvnistju pidpryjemstv torghivli: teorija, metodologhija, praktyka* [Accounting and analytical support for the management of economic activity of trade enterprises: theory, methodology, practice]. Kharkiv: Ivanchenko Publishing House, 389 p.
6. Savchuk V. K. (2013) Teoretychni zasady formuvannja informacijno-analitychnogho servisu upravlinnja [Theoretical principles of formation of information-analytical management service]. *Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Ser. : Economics, agricultural management, business*, vol. 181 (3), pp. 218–223.
7. Chumak O. V. (2019) Ekonomichna dijalnistj pidpryjemstv: sutnistj, konceptualjna paradyghma, rehuljuvannja [Economic activity of enterprises: essence, conceptual paradigm, regulation]. *Economic discourse*, vol. 2, pp. 104–112.